

ทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องเนื่องในการดำเนินการ
เพื่อให้เอกชนรับภาระในการแก้ปัญหามลพิษ

บทนำ

ในการพิจารณาถึงหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (POLLUTERS PAY PRINCIPLE) นั้น สิ่งแรกที่จะต้องพิจารณาก็คือ หลักการดังกล่าวมีกฎหมายบัญญัติและรับรองไว้หรือไม่อย่างไร หลักการดังกล่าวขัดต่อระบบกฎหมายของไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบันหรือไม่ และมีความจำเป็นหรือไม่ ที่จะต้องสร้างหลักการทางกฎหมายขึ้นใหม่เพื่อรองรับแนวความคิดดังกล่าว

เมื่อพิจารณาหลักการทางด้านเศรษฐศาสตร์แล้ว * จะพบว่าหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย นี้ มีหลักการใกล้เคียงกับเรื่องละเมิด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 กล่าวคือ บุคคลอื่นได้รับความเสียหายในกรณีต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นความเสียหายที่เกิดกับเนื้อตัวร่างกาย หรือในทรัพย์สินต่าง ๆ จากผู้ทำละเมิด ดังนั้น ผู้ละเมิดมีหน้าที่เยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อให้บุคคลผู้ได้รับความเสียหายนั้นกลับคืนสู่สภาพเดิมที่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นพื้นฐานจากหลักการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในอันที่จะไม่ถูกทำให้เสียหาย¹ โดยมีลักษณะที่ชัดเจน ดังนี้คือ

* โปรดดูหลักการทางเศรษฐศาสตร์ ในบทที่ 3 ต่อไป

¹ สุขุม สุภนิคย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, หน้า 7. อ้างถึงใน จิต เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด, หน้า 89 - 100. โดยถือว่าตรงกับ "ทฤษฎีรับภัย" ซึ่งมีกำเนิดในกฎหมายฝรั่งเศส

- (1) ตัวผู้กระทำ ได้แก่ ผู้ก่อมลพิษ เป็นผู้ทำละเมิด คือ เป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น
- (2) การกระทำ ได้แก่ การปล่อยมลพิษ คือการจงใจ หรือประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย
- (3) ผลของการกระทำ ความเสียหาย ได้แก่ ผู้ได้รับผลกระทบภายนอกจากการปล่อยมลพิษ เป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำ
- (4) สิ่งที่ได้รับ ความเสียหาย ได้แก่ การที่ผู้ได้รับผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน หรือความเป็นอยู่ เช่นเดียวกับผู้เสียหายในการกฎหมายได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินที่เป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน
- (5) หน้าที่อันเกิดจากการผลของการกระทำ ได้แก่ การที่ผู้ก่อมลพิษ ต้องชดเชยความเสียหาย (ลดผลกระทบภายนอก) แก่ผู้ได้รับผลกระทบ

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นจะต้องพิจารณาในประเด็นที่ว่าทรัพย์สินในทางกฎหมาย ซึ่งจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอื่น ได้แก่ทรัพย์สินประเภทใด เพื่อที่จะสามารถศึกษาไปในแนวทางที่ว่าสาธารณะสมบัติของแผ่นดินซึ่งได้รับความเสียหายจากมลพิษนั้นใครเป็นผู้เสียหาย และความเสียหายนั้นได้รับการคุ้มครองสิทธิในลักษณะใด การเยียวยาแก้ไขที่มีอยู่ในปัจจุบันมีแนวทางอย่างไร

2.1 หลักเกณฑ์กฎหมายว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับการมีและใช้กรรมสิทธิ์

ทรัพย์สินในทางกฎหมายนั้นได้แก่ทรัพย์ (วัตถุมีรูปร่าง) และวัตถุไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ * อันเป็นการระบุให้เห็นชัดเจนว่าทรัพย์สินนั้นจะมีรูปร่างหรือไม่นั้น เป็นเพียงการบอกลักษณะและคุณสมบัติของสิ่งที่จะเป็นทรัพย์สินได้เท่านั้น แต่ไม่ใช่สาระสำคัญดังเช่นที่กำหนดในกฎหมายโรมัน ซึ่งแบ่งประเภทออกเป็นทรัพย์มีรูปร่าง (res corporalis) และทรัพย์ไม่มีรูปร่าง (res encorporalis) เพียงมีราคาและถือเอาได้ ก็ถือเป็นทรัพย์สินซึ่งบุคคล

* ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2535 มาตรา

สามารถถือครองได้ทั้งสิ้น 2

สิ่งที่ต้องพิจารณาและเป็นสาระสำคัญที่ต้องพิจารณา ก็คือคำว่า "มีราคา" และ "ถือเอาได้" เพราะเหตุว่าเป็นเงื่อนไขของการเป็นทรัพย์สิน มิฉะนั้นก็อาจไม่ถือเป็นทรัพย์สินซึ่งเอกชนมีสิทธิได้ตามกฎหมาย

คำว่า "มีราคา" ในต้นร่างฉบับภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า "value" ซึ่งหมายถึงคุณค่า³ และมีความหมายกว้างกว่าคำว่า "price" ซึ่งแปลเพียงราคาซื้อขายกันในตลาดเท่านั้น ของบางประเภทมีคุณค่ามาก เช่น อากาศ ในลักษณะทั่วไปไม่มีราคาในตลาด แม้จะมีความสำคัญต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งปวง แต่เพราะมีปริมาณมหาศาลในขณะที่หากอยู่ในสถานที่ที่มีปริมาณจำกัด เช่น ในเหมืองแร่หรือในมหาสมุทร อากาศก็จะมีราคาเพิ่มขึ้นทันที แม้คุณค่าจะไม่แตกต่างจากเดิมเท่าใด ดังนั้น คำว่า "คุณค่า" จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากวิญญูชนทั่วไปในการถือว่าสิ่งนั้นมีคุณค่าที่จะถือถือเป็นทรัพย์สินได้หรือไม่

สำหรับคำว่า "ถือเอาได้" ในต้นร่างฉบับภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า "appropriated"⁴ หมายความว่า การถือสิทธิ ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะเรื่องกรรมสิทธิ์เท่านั้น อาจเป็นสิทธิใดใดที่บุคคลอาจทรงไว้ถือเอาได้ เช่น สิทธิครอบครอง เป็นต้น ขอเพียงมีกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิไว้ ก็ถือว่าสามารถถือเอาได้ทั้งสิ้น เช่น ลิขสิทธิ์เพลงดนตรี (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 396/2510, 408/2510) สิทธิการเช่า (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1/2502) หากสิทธิประเภทใดที่ในขณะนั้นกฎหมายไม่ได้บัญญัติรับรองไว้ ก็ไม่อาจถือเอาได้ เช่น สิทธิบัตรในขณะที่ไม่มีกฎหมายรองรับและคุ้มครองให้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1443/2507)

2 เสนีย์ ปราโมช, อธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะทรัพย์สิน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 10 - 11.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

โดยนัยที่สำคัญ ก็คือ คำว่า "มีราคาและถือเอาได้" นั้นไม่จำเป็นจะต้องมีราคาที่แน่นอนตายตัวหรือมีการกำหนดราคาได้ทันทีประการหนึ่ง หรือไม่จำเป็นจะต้องมีบุคคลที่ถือเอาทรัพย์สินนั้นอยู่ภายใต้การครอบครองหรือถือเอาในฐานะเจ้าของกรรมสิทธิ์ เพราะทรัพย์สินในโลกนี้ไม่จำกัดอยู่แต่เพียงทรัพย์สินที่มีเจ้าของหรือมีผู้ครอบครองอยู่เท่านั้น ขอเป็นเพียงทรัพย์สินที่มีคุณค่าและบุคคลสามารถจะถือเอาได้ก็เป็นทรัพย์สินทั้งสิ้น

2.1.1 การมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

เมื่อเราได้พิจารณาแล้วว่า ลักษณะของวัตถุชนิดใดที่จะถือว่าเป็นทรัพย์สินได้ ในกรณีต่อมาที่จำเป็นจะต้องพิจารณาก็คือ การมีสิทธิในทรัพย์สินนั้นว่า บุคคลประเภทใดที่อาจมีสิทธิในทรัพย์สินใด บุคคลผู้นั้นก็ย่อมมีสิทธิได้รับการเยียวยาเมื่อทรัพย์สินของเขาได้รับผลกระทบจากการก่อให้เกิดความเสียหาย

เนื่องจากสิทธิในทรัพย์สินก็เป็นอีกสิทธิอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งรัฐธรรมนูญได้คุ้มครองสิทธิไว้ให้แก่บุคคลผู้เป็นคนในบังคับแห่งประเทศนั้น * ในส่วนซึ่งจะต้องพิจารณาในลำดับแรกก็คือ ผู้ซึ่งจะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ มีสภาพบุคคลหรือไม่ เพราะเมื่อมีสภาพบุคคลแล้วก็ย่อมเป็นบุคคลตามกฎหมายซึ่งได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2535 ได้คุ้มครองสิทธิไว้อย่างชัดเจน **

* รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2535 มาตรา 35 บัญญัติไว้ว่า สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครองขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิ เช่นว่านี้ ย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

การสืบมรดกย่อมได้รับความคุ้มครอง สิทธิของบุคคลในการสืบมรดกย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

** รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2535 หมวด 3 สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยมาตรา 25 บัญญัติไว้ว่า

บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

สำหรับในกรณีที่เป็นผู้ตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายไทย ก็จำเป็นต้องมีสภาพบุคคลตามหลักเกณฑ์ซึ่งกฎหมายไทย นั่นคือ ใต้คลอดและอยู่รอดเป็นทารก ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 * สำหรับบุคคลซึ่งอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่น เยอรมัน สิงคโปร์ ก็จะต้องพิจารณาตามกฎหมายของประเทศดังกล่าว ว่ามีหลักเกณฑ์เช่นไร แต่ทั้งนี้ ผู้นั้นจะต้องมีสภาพบุคคลก่อนจึงจะได้รับสิทธิคุ้มครองตามกฎหมาย อนึ่ง บุคคลผู้มีสิทธิในทรัพย์สินนั้น ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นบุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะ หรือจะต้องมีความสามารถบริบูรณ์ตามกฎหมาย ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็เด็ก ผู้ไร้ความสามารถ หรือ คนเสมือนไร้ความสามารถ หรือ คนวิกลจริต ก็ย่อมจะเป็นผู้มีสิทธิในทรัพย์สินได้ทั้งสิ้น

2.1.2 การใช้สิทธิในทรัพย์สินของบุคคล

เมื่อบุคคลมีสิทธิในทรัพย์สินแล้ว ประเด็นที่จะต้องพิจารณาต่อไปก็คือ สิทธิในทรัพย์สินดังกล่าว นั้น มีเงื่อนไขในการใช้สิทธิอย่างไร ในเรื่องนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้ในบรรพ 4 หมวด 2 เรื่อง แตนแห่งกรรมสิทธิและการใช้กรรมสิทธิมาตรา 1336 ว่า

"ภายในบังคับแห่งกฎหมาย เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตน และได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย"

และนอกจากนี้ ยังได้กำหนดแดนแห่งกรรมสิทธิในกรณีที่เป็นที่ดินไว้ในมาตรา 1335 ความว่า

"ภายในบังคับแห่งบทบัญญัติในประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่นท่านว่าแดนแห่งกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นกินทั้ง เนื้อพื้นดินและใต้พื้นดินด้วย"

* ทั้งนี้ หมายรวมถึง ทารกในครรภ์มารดา ซึ่งภายหลังคลอดแล้ว อยู่รอดเป็นทารก

จากบทบัญญัติดังกล่าว ทำให้ทราบว่าลักษณะของการใช้สิทธิในทรัพย์สินในฐานะเป็นเจ้าของนั้นสามารถแยกออกเป็นส่วน ๆ ได้ดังนี้ 5 คือ

ก. มีสิทธิใช้สอย (Jus atendi) ซึ่งหมายถึง อำนาจที่จะทำประโยชน์จากทรัพย์สินตามความต้องการ โดยไม่เป็นการทำลายภาวะแห่งทรัพย์สินนั้น ทั้งนี้เพราะการทำลายภาวะแห่งทรัพย์สินเท่ากับเป็นการสละประโยชน์ที่จะได้จากทรัพย์สินดังกล่าว โดยการทำลายทรัพย์สิน ดังนั้น จึงไม่ถือว่าเป็นการใช้สอยทรัพย์สิน สำหรับตัวอย่างแห่งการใช้สอยก็เช่น การใช้สอยรถยนต์โดยการขับขี่เป็นพาหนะ เป็นต้น

ข. มีสิทธิจำหน่ายทรัพย์สินของตน (jus abutendi) คำแปลฉบับภาษาอังกฤษใช้คำว่า "dispose of" ซึ่งนอกจากหมายถึงการใช้สอยทรัพย์สินซึ่งเป็นผลให้ทรัพย์สินนั้น โดยการจำหน่ายออกไป ยังรวมถึงการใช้สอยทรัพย์สินซึ่งเป็นผลให้ทรัพย์สินนั้นสูญสลายไปหรือเปลี่ยนแปลงสภาพไป เช่น การกินข้าว การแกะสลักทองคำ หรือการขายทรัพย์สินนั้น เป็นต้น การกระทำดังกล่าวไม่ถือเป็นการทำลายภาวะแห่งทรัพย์สินนั้น

ค. มีสิทธิที่จะได้ดอกผลแห่งทรัพย์สินของตน (Jus fruendi) ซึ่งได้แก่ ดอกผลธรรมดา อันได้แก่ บรรดาสิ่งทั้งปวงซึ่งได้มาเพราะใช้ของมัน อันเกิดขึ้นโดยธรรมชาติของมัน กล่าวคือ ได้แก่ผลประโยชน์ที่งอกเงยขึ้นจากตัวทรัพย์สินโดยตรง เช่น ต้นไม้ออกดอก ออกผล ผู้เป็นเจ้าของก็ย่อมจะได้รับประโยชน์จากดอกผลนั้น และดอกผลอีกประเภทหนึ่งก็คือ ดอกผลโดยนิติบัญญัติ ได้แก่ ลากอื่น ๆ ที่ได้เป็นครั้งคราวแก่เจ้าทรัพย์สินจากผู้อื่นเพื่อที่ได้ใช้ทรัพย์สินนั้น เช่น ค่าเช่าอันเป็นผลตอบแทนจากการให้เช่าที่ดิน ดอกเบี้ยอันเป็นผลตอบแทนจากการให้ใช้เงินทุน และกำไรอันเป็นผลตอบแทนจากการประกอบการ

ง. มีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลที่ยึดถือไว้โดยไม่มีสิทธิยึดถือ (right to follow and recover) เช่น การติดตามเอาทรัพย์สินจากผู้เช่าซึ่งไม่ยอมออกจากสถานที่เช่า แม้ว่าจะหมดสัญญาเช่าแล้วก็ตาม ทั้งนี้จะต้องเป็นการใช้สิทธิทางศาล จะกระทำเองโดยพลการไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 65/2478)

⁵ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, อธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะทรัพย์สิน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสาส์น, 2528), หน้า 203 - 209.

จ. มีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้ามาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของตน โดยมีขอบด้วยกฎหมาย (right to prevent) เช่น การป้องกันตนเมื่อมีผู้แย้งชิงทรัพย์ของตน หากไม่มีสิทธิดังกล่าวแล้ว การต่อสู้ป้องกันทรัพย์สินที่มีผู้อื่นเข้าแย้งชิง ก็จะเป็นการกระทำความผิดอาญาได้ทันที อย่างไรก็ตาม จะต้องเป็นการกระทำที่จำเป็นและสมควรเท่านั้น มิฉะนั้นจะกลายเป็นการกระทำเกินกว่าเหตุ ซึ่งมีความผิดทางอาญาด้วยเช่นกัน

สิทธิทั้งห้าประการดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นสิทธิซึ่งบุคคลสามารถใช้ในฐานที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าว ซึ่งในกรณีที่เป็นแต่เพียงผู้ครอบครองทรัพย์สินยังไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินข้างต้นก็ย่อมจะด้อยลงไป เช่น มีข้อจำกัดในการใช้สิทธิขัดขวางผู้อื่นที่มาสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของตน(มาตรา 1374) หรือถูกข้อสันนิษฐานให้บุคคลผู้มีชื่ออยู่ในทะเบียนว่าเป็นผู้มีสิทธิครอบครอง เว้นแต่จะพิสูจน์ได้เป็นอย่างอื่น (มาตรา 1373)

อนึ่ง แม้ว่า ทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลจะแปรสภาพไปอย่างไรก็ตาม แต่ไม่ได้แปรสภาพไปภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดให้เป็นทรัพย์สินอย่างอื่น เช่น ถูกใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ ก็ยังเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของเดิมอยู่เช่นเดิม เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1206/2530

ที่ดินของโจทก์ส่วนที่เป็นที่ลาดลงไปสู่แม่น้ำถูกน้ำท่วมถึงเป็นบางฤดูกาล เพราะที่ดินส่วนนี้ถูกน้ำเซาะพังเป็นที่ลาดต่ำลงไป เมื่อไม่ปรากฏว่ามีประชาชนเข้าใช้ที่ส่วนนี้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน ที่ส่วนนี้ก็ยังคงเป็นที่ดินของโจทก์หากกลายเป็นทางน้ำหรือที่ชายตลิ่งอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินไม่

นอกจากการพิจารณาเบื้องต้นแล้ว ยังจะต้องพิจารณาเจตนาของ เจ้าของกรรมสิทธิ์ เป็นสำคัญว่า เจ้าของกรรมสิทธิ์มีความประสงค์จะสละเจตนาในการยึดถือและครอบครองเพื่อตนแล้วหรือไม่ มิฉะนั้น ก็ถือว่าเจ้าของยังมีกรรมสิทธิ์อยู่ มิได้สูญเสียกรรมสิทธิ์หรือสิทธิใช้สอยไปแต่อย่างใด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1305/2531 ประชุมใหญ่

จำเลยและ บ. บรรจู่พระเครื่องพิพาทไว้ในเจดีย์บรรจู่กระดูกของบรรพบุรุษซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณพระอุโบสถวัดโจทก์ เพื่อให้ลูกหลานเช่นไว้ เมื่อ บ.ตาย จำเลยก็ยังไม่เคารพกราบไหว้ตามประเพณีชาวจีนตลอดมาไม่เคยสละละทิ้ง ดังนี้ พระเครื่องพิพาทซึ่งบรรจู่ไว้ในเจดีย์ดังกล่าวยังเป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลย โจทก์เจาะเจดีย์เอาพระเครื่องพิพาทไป จำเลยติดตามเอาคืนจากโจทก์ได้ ไม่เป็นละเมิดต่อโจทก์

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4358/2531

การที่สามมีกริยาทำสัญญาระหว่างสมรสจำกัดสิทธิบางอย่างในระหว่างกันเอง ในเรื่องทรัพย์สินเพื่อประโยชน์ของครอบครัวด้วยความสมัครใจก็ดี เพื่อสละทรัพย์สินให้แก่กัน ในระหว่างสามมีกริยาด้วยความสมัครใจก็ดี ไม่เป็นการขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมายอันแต่ด้วยความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 114 และเป็นการใช้สิทธิโดยชอบตามมาตรา 1336 สัญญาดังกล่าวจึงเป็นสัญญาที่ชอบด้วยกฎหมายใช้บังคับได้ ฉะนั้นเมื่อสามมีทำสัญญาจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับหรือเรียกร้องสิทธิใด ๆ ในทรัพย์สินที่มีอยู่ในปัจจุบันหรือจะมีขึ้นในอนาคตซึ่งมีชื่อกริยาเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ ข้อสัญญาดังกล่าวถือได้ว่าสามได้สละกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเช่นนั้นให้แก่กริยาแล้ว เมื่อสามไม่เคยบอกล้างสัญญานั้นจนถึงแก่กรรม ทรัพย์สินดังกล่าวจึงเป็นสินส่วนตัวของกริยา ไม่เป็นมรดกของสาม

หากมีผู้ได้กรรมสิทธิ์แต่อย่างไรไปตามกฎหมายแล้ว แม้ว่าเดิมจะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ก็ถือว่าทรัพย์สินนั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้เป็นเจ้าของแล้ว อาทิ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1254/2530

คำว่า "ที่ดินรกร้างว่างเปล่า" ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304(1) ตรงกับคำว่า "ที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน" ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พุทธศักราช 2478 การดำเนินการจัดหาที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ทำเป็นที่สาธารณะจะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติฯ กล่าวคือต้องออกเป็นพระราชกฤษฎีกาและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อไม่ปรากฏว่า ได้มีการดำเนินการตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่า

อันเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินฯ ซึ่งมีผลบังคับอยู่ในขณะนั้น แม้จะได้มีการขึ้นทะเบียนที่พิพาทเป็นที่สาธารณะประจำหมู่บ้าน ก็ไม่มีผลให้ที่พิพาทเป็นที่สาธารณะประจำหมู่บ้านไปได้ โจทก์เข้าครอบครองที่พิพาทก่อนประกาศใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน ทางราชการได้ออกใบเหี้ยบบ่าให้ เมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน โจทก์ได้แจ้งการครอบครองไว้แล้ว ทั้งยังครอบครองตลอดมาที่พิพาทจึงเป็นสิทธิของโจทก์

อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิในทรัพย์สินต่าง ๆ ก็มีเขตแดนของการใช้กรรมสิทธิ์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ มีขอบเขตแห่งการใช้กรรมสิทธิ์เพื่อมิให้ก้าวล่วงไปกระทบถึงสิทธิของผู้อื่น อันจะทำให้เกิดข้อพิพาทได้ ตัวอย่างของการมีขอบเขตแห่งการใช้สิทธิ อาทิเช่น การใช้สิทธิในที่ดินซึ่งถือเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่งซึ่งเจ้าของที่ดินมีขอบเขตของการใช้สิทธิหลายประการด้วยกัน อาทิ การที่ต้องรับน้ำซึ่งไหลตามธรรมชาติจากที่ดินสูงมาในที่ดินของตน (มาตรา 1339) การที่เจ้าของที่ดินไม่สามารถขุดบ่อ สระ หลุมรับน้ำโสโครก หรือหลุมรับปุ๋ยหรือขยะมูลฝอย ในระยะสองเมตรจากแนวเขตที่ดิน (มาตรา 1342) หรือกรณีที่ดินแปลงใดมีที่ดินแปลงอื่นล้อมอยู่จนไม่มีทางออกถึงทางสาธารณะได้ เจ้าของที่ดินแปลงที่ล้อมอยู่นั้นจะต้องยอมให้เจ้าของที่ดินแปลงที่ถูกล้อมผ่านที่ดินไปสู่ถนนสาธารณะ (มาตรา 1349) ตัวอย่างในกฎหมายอื่น ๆ ก็เช่น

ตัวอย่างในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2480/2533 โจทก์ฟ้องว่า จำเลยได้ต่อเติมดัดแปลงตึกแถวด้านหลังออกไปกว้าง 2.50 เมตร ยาว 6.50 เมตร เป็นการสร้างเชื่อมปิดคลุมทางเดินด้านหลังอาคารต่อจากอาคารด้านหลังไปถึงรั้วหลังอาคารทั้งสองด้าน และมุงหลังคากระเบื้องโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น อันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร มาตรา 22 ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่อง การควบคุมการก่อสร้างอาคาร ฯ ข้อ 76 จำเลยให้การเพียงว่าจำเลยได้ทำการต่อเติมดัดแปลงอาคารในส่วนด้านหลังของอาคารจริง แต่มิได้ทำเชื่อมปิดคลุมทางเดินด้านหลังอาคารตามฟ้อง คำให้การของจำเลยเท่ากับยอมรับว่าฝ่าฝืนพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร มาตรา 22 แต่จำเลยไม่ได้ให้การปฏิเสธว่าไม่ได้ต่อเติมอาคารด้านหลัง เป็นแนวไปถึงรั้วหลังอาคารทั้งสองด้านและมุงหลังคากระเบื้องตามฟ้อง เท่ากับจำเลยยอมรับข้อเท็จจริงดังกล่าวตามฟ้อง มีผลเป็นการฝ่าฝืนข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ฯ ข้อ 76 (4) ซึ่งบัญญัติให้อาคารตึกแถวดังกล่าวต้องมีที่ว่าง โดยปราศจากสิ่งปกคลุม

เป็นทางเดินหลังอาคารได้ถึงกันกว้างไม่น้อยกว่า 2 เมตร

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3158/2533

โจทก์ฟ้องว่า จำเลยกระทำความผิดฐานใช้อาคารประเภทควบคุมก่อนได้รับใบรับรองการก่อสร้างตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคารฯ มาตรา 32,65 แต่ฟ้องโจทก์ในข้อนี้ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าจำเลยยังสองใช้อาคารที่ก่อสร้างวันใด ระยะเวลาที่โจทก์กล่าวหาว่าจำเลยทั้งสองกระทำความผิดคือระหว่างวันที่ 2 มิถุนายน 2531 ถึงวันที่ 8 กันยายน 2531 นั้น ไม่อาจทราบได้ว่าจำเลยทั้งสองก่อสร้างอาคารเสร็จเมื่อใด เปิดใช้อาคารเมื่อใด แม้จำเลยทั้งสองจะให้การรับสารภาพ เมื่อไม่มีวันที่จำเลยทั้งสองใช้อาคารที่สร้างเสร็จแล้วเมื่อใด จึงไม่อาจคำนวณโทษปรับนับแต่วันที่จำเลยทั้งสองใช้อาคารที่สร้างเสร็จ โดยไม่ได้รับใบรับรองจากเจ้าพนักงานท้องถิ่นได้ ฟ้องของโจทก์ในส่วนนี้จึงไม่สมบูรณ์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158 (5) ศาลไม่อาจลงโทษปรับเป็นรายวันได้

ตัวอย่างในประมวลกฎหมายที่ดิน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1932/2533

จำเลยบุกรุกเข้าครอบครองที่พิพาทโดยรู้ว่าเป็นที่สาธารณะสมบัติของแผ่นดินที่พลเมืองใช้ร่วมกัน มีความผิดตามประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 108 ทวิ วรรคสอง ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 96 ข้อ 11

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3918/2533

เดิมโจทก์ฟ้องจำเลยในข้อหาบุกรุกเข้าไปยึดถือครอบครองที่ดินสาธารณประโยชน์ของรัฐภายหลังที่ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 96 ลงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2515 ใช้บังคับแล้ว ส่วนคดีนี้โจทก์ฟ้องว่าจำเลยเข้าไปยึดถือครอบครองที่ดินของรัฐประเภทสาธารณประโยชน์แปลงเดียวกัน โดยบุกรุกตั้งแต่ก่อนวันที่ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 96 ใช้บังคับ อันเป็นความผิดที่มีองค์ประกอบแตกต่างกัน กล่าวคือ ความผิดฐานบุกรุกที่ดินของรัฐ ก่อนวันที่ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 96 ใช้บังคับ จะมีความผิดต่อเมื่อได้รับคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ให้ออกจากที่ดินแล้วไม่ยอมออก ส่วนความผิดฐานบุกรุกที่ดินของรัฐภายหลังที่ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 96 มีผลใช้บังคับ ผู้บุกรุกมีความผิดในทันทีที่บุกรุกที่ดินของรัฐ

ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวนี้มีขึ้นก็เพื่อกำหนดขอบเขตของการใช้กรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองในทรัพย์สินเพื่อมิให้ก้าวล่วงไปกระทบสิทธิในการใช้สอยทรัพย์สินของบุคคลอื่น หรือการใช้สอยของสาธารณประโยชน์

2.1.3 การป้องกันการรบกวนการใช้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

ในกรณีที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินถูกรบกวนการใช้สิทธิในทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของการก่อความเดือดร้อนรำคาญ การแย่งชิงกรรมสิทธิ์ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้สร้างหลักเกณฑ์แห่งการป้องกันการรบกวนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินไว้หลายประการ ซึ่งสามารถแยกออกเป็นดังนี้ คือ

1. มีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้ามาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของตนโดยมิชอบด้วยกฎหมาย (right to prevent) อันเป็นสิทธิห้าประการในฐานะผู้มีกรรมสิทธิ์ สิทธิขัดขวางถือเป็นสิทธิที่กฎหมายได้รับรองในหลักการทั้งทางแพ่งและทางอาญา ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้ในหมวด 3 นิรโทษกรรม มาตรา 449 ในกรณีที่บุคคลซึ่งกระทำการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย หากเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น บุคคลนั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบค่าสินไหมทดแทน โดยถือว่ามีความผิดแต่ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบในค่าสินไหมทดแทนเพื่อการกระทำ ความเสียหายนั้นและผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้เป็นต้นเหตุให้ต้องป้องกันเท่านั้น

สำหรับในประมวลกฎหมายอาญา ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ในภาค 1 หมวด 4 ความรับผิดทางอาญาว่า บุคคลซึ่งจำต้องกระทำการเพื่อป้องกันสิทธิของตน หรือของผู้อื่นให้พ้นภัยอันตรายซึ่งเกิดจากการประทุษร้ายอันละเมิดต่อกฎหมาย และภัยอันตรายที่ใกล้จะถึง ถ้าได้กระทำพอสมควรแก่เหตุ การกระทำนั้นเป็นการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ผู้นั้นไม่มีความผิดเลยทีเดียว

2. มีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลที่ไม่มีสิทธิยึดถือไว้โดยไม่มีสิทธิ (right to follow and recover) เช่น การติดตามเอาทรัพย์สินจากผู้ไม่มีสิทธิยึดถือและครอบครองทรัพย์สินของตนไว้ เช่น การติดตามเอาทรัพย์สินที่เข้าคืนจากผู้เข้าซึ่งไม่ยอมออกจากสถานที่เข้า แม้ว่าจะหมดสัญญาเช่าแล้วก็ตาม การติดตามเอาทรัพย์สินคืนจากผู้ลักทรัพย์ไปหรือ

การเรียกร้องเอาทรัพย์สินจากผู้ได้ไปในฐานะลามกควรรได้

อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิติดตามเอาคืนนั้น จะต้องเป็นการใช้สิทธิทางศาลเท่านั้น จะกระทำเองโดยพลการไม่ได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 65/2478) หากมีการกระทำละเมิดและเกิดความเสียหายขึ้น บุคคลผู้นั้นก็จะต้องรับผิดชอบในส่วนนั้น ๆ ด้วย

3. สิทธิที่เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ที่ถูกบุคคลอื่นก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ จะบรรเทาความเดือดร้อนรำคาญของตน (มาตรา 1337) ทั้งนี้ จะต้องเป็นความเดือดร้อนรำคาญที่เกินกว่าที่จะคาดหมายได้ว่า เป็นไปตามปกติและเหตุอันควรในเมื่อได้คำนึงสภาพและตำแหน่งที่อยู่แห่งทรัพย์สินนั้นมาคำนึงประกอบ ตัวอย่างเช่น การปลูกสร้างโรงเรือนบนถนนหลวงปิดหน้าที่ดินและบ้านเรือนโรงตลาดของผู้อื่น ทำให้ขัดข้องไม่สะดวกแก่การไปมาค้าขาย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1206/2495) หรือการถูกปิดกั้นทางภารจำยอมโดยไม่มีเหตุอันสมควร (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 288/2505) เป็นต้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2455/2533 คำพิพากษาสั่งให้จำเลยรื้ออาคารเหลือความสูง 8 เมตร โดยไม่ได้ระบุขีดแจ้งว่าวัดจากจุดไหนถึงจุดไหน จำเลยได้รื้ออาคารออกไปแล้ว 2 ชั้น เหลือเพียงพื้นที่ชั้นที่ 3 เป็นหลังคา ถ้าวัดส่วนสูงสุดของอาคารถึงพื้นที่ทำการจะสูง 8.59 เมตร แต่ถ้าวัดถึงพื้นโดยรอบอาคารจะสูง 7.90 เมตร หากจะให้จำเลยรื้อออกอีก 1 ชั้น ก็จะทำให้อาคารของจำเลยมีความสูงต่ำกว่า 8 เมตรมาก ทั้งจะเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายแก่จำเลยมากเกินไป สำหรับห้องคลุมบันไดนั้นห่างจากผนังตึกที่ติดกับอาคารของโจทก์ 4 เมตร และผนังตึกของอาคารพิพาทห่างจากชายคาบ้านโจทก์ถึง 3 เมตร รวมแล้วห่างจากชายคาบ้านโจทก์ 7 เมตร ไม่มีผลที่จะบังลมหรือแสงอาทิตย์ที่จะเข้าบ้านโจทก์ได้ จำเลยจึงไม่ได้กระทำการฝ่าฝืนคำพิพากษาศาลฎีกาแต่อย่างใด

สิทธิในการขัดขวางหรือยุติการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์นั้น ไม่จำกัดว่า จะต้องเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ขอเพียงรบกวนการครอบครอง ก็สามารถร้องขอต่อศาลเพื่อให้ผู้รบกวนนั้นยุติการรบกวนได้ ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะกระทำได้โดยมีสิทธิหรือไม่ก็ตาม ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3434/2533

การที่เรือนโรงของจำเลยปลูกอยู่ในที่ชายตลิ่งอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน สำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันซึ่งอยู่ระหว่างหน้าที่ดินโจทก์กับคลอง มิได้รุกล้ำเข้าไปในที่ดินโจทก์ ทั้งมีมาก่อนที่โจทก์จะซื้อที่ดินนั้นมา แม้โจทก์จะมีอาชีพทำประมงแต่ก็ปรากฏว่าโจทก์ก็ยังสามารถนำเรือประมงเข้าออกที่ตนของโจทก์ได้ พุทธิการณ์ดังกล่าวยังถือไม่ได้ว่าโจทก์ได้รับความเสียหายและเดือดร้อนเกินที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ว่าจะจะเป็นไปตามปกติและเหตุอันควร ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4224/2533

ที่โจทก์ไม่สามารถจะนำรถยนต์เข้าออกในตึกแถวได้นั้นไม่ใช่กรณีที่โจทก์ซึ่งเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนจากการใช้ที่สาธารณะแต่เป็น กรณีที่โจทก์ไม่อาจจะใช้ที่สาธารณะซึ่งเป็นทางเท่านั้นเป็นทางเข้าออกสำหรับรถยนต์อันเป็นการใช้สิทธิในที่สาธารณะเกินกว่าที่ประชาชนทั่วไปใช้อยู่ไม่ได้เท่านั้น การที่จำเลยที่สองสร้างสะพานลอยคนเดินข้ามที่เป็นกรณีพิพาทในที่สาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั่วไป เป็นส่วนใหญ่ทำให้สิทธิของโจทก์เดิมที่จะใช้ที่สาธารณะให้มากกว่าประชาชนอื่นหมดไปบ้างนั้น ไม่ใช่กรณีจำเลยที่สองใช้สิทธิของตนเป็นเหตุให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินกว่าที่ควรคิดหรือคาดหมาย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4433/2533

จำเลยปลูกห้องแถวบนที่ดินสาธารณะประโยชน์ปิดบังหน้าที่ดินของโจทก์ ทำให้โจทก์ต้องอ้อมไปทางอื่นจึงจะออกสู่ถนนสาธารณะได้เช่นนี้ โจทก์ย่อมได้รับความเสียหายเดือดร้อน ขาดประโยชน์อันพึงมีพึงได้ในอันที่จะใช้ถนนอันเป็นทางสาธารณะ ถือว่า โจทก์ได้รับความเสียหายจากการกระทำของจำเลยทั้งสองเป็นพิเศษ โจทก์ย่อมมีสิทธิฟ้องจำเลยทั้งสองให้รื้อห้องแถวของจำเลยทั้งสองออกไปได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1337

อย่างไรก็ตาม บางกรณีก็ไม่ได้ว่าเป็นการรบกวนการครอบครองกรรมสิทธิ ในอสังหาริมทรัพย์ หากการใช้สิทธิของบุคคลภายนอกไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของ เช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3491/2533

บ้านโจทก์อยู่คนละฝั่งคลองกับบ้านจำเลยซึ่งมีไฟฟ้าใช้ และการวางสายไฟฟ้าจากเสาไฟฟ้าในที่ดินของจำเลยมายังบ้านโจทก์มีระยะเพียง 42 เมตร เสียค่าใช้จ่าย 800 กว่าบาท ถ้าวางสายไฟฟ้าริมทางเดินไปตามลำรางสาธารณะมายังบ้านโจทก์จะมีระยะประมาณ 180 - 190 เมตร เสียค่าใช้จ่ายประมาณ 7,000 บาท เมื่อคำนวณเปรียบเทียบกันแล้ว การวางสายไฟฟ้าผ่านลำรางสาธารณะเป็นการเปลืองเงินมากเกินควร ที่จำเลยว่าจำต้องคำนึงถึงประโยชน์ของจำเลยซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินด้วย เพราะมีเนื้อที่เพียง 1 ไร่เศษ จะต้องปลูกบ้านอยู่อาศัยสำหรับบุตร ๖ คนนั้น ขณะนี้จำเลยก็ยังไม่ได้ปลูกสร้างบ้าน เพื่อให้บุตรจำเลยอยู่อาศัย ถ้าในอนาคตจำเลยจะต้องใช้ประโยชน์จากที่ดินตรงที่วางปักเสาไฟฟ้าก็ถือว่ามีความผิดการณ์เปลี่ยนไป จำเลยก็มีสิทธิที่จะเรียกให้โจทก์ย้ายนอนเสาไฟฟ้าไปไว้ส่วนอื่นในที่ดินของตนได้ แต่ว่าต้นมะพร้าวอาจทับสายไฟฟ้าขาดเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อการวางสายไฟฟ้าผ่านที่ดินจำเลยส่วนอื่นมายังบ้าน จำเลยก็มีการเสี่ยงภัยเช่นเดียวกัน ดังนี้ ถือว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา จำเลยไม่ได้ขาดประโยชน์ในการใช้สอยที่ดิน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3155-3159/2533

ที่ดินของโจทก์ถูกล้อมจนไม่มีทางออกสู่ถนนอันเป็นทางสาธารณะได้ ทั้งการออกทางด้านที่ดินของจำเลยตามแนวทางพิพาทจะทำให้จำเลยได้รับความเสียหายน้อยกว่าการออกทางด้านที่ดินของ ส. ดังนั้น การที่โจทก์ขอผ่านตามแนวทางพิพาทในที่ดินของจำเลย จึงเป็นทางที่สะดวกและเหมาะสมกับความจำเป็นกว่าทางอื่น โจทก์จึงขอที่จะขอให้จำเลยเปิดทางผ่านตามแนวทางพิพาทในที่ดินของจำเลย เป็นทางจำเป็นสำหรับให้โจทก์ใช้เป็นทางออกสู่ทางสาธารณะได้

4. สิทธิที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทน เป็นกรณีที่ทรัพย์สินซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลถูกกระทบและได้รับความเสียหาย (ละเมิดตามมาตรา 420) ในกรณีเช่นนี้ ผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ไม่อาจใช้สิทธิติดตามเอาคืนได้ เพราะทรัพย์สินไม่ถูกยึดหน่วงและครอบครองไว้โดยบุคคลอื่น เป็นแต่เพียงทรัพย์สินได้รับความชำรุดเสียหาย ซึ่งเจ้าของกรรมสิทธิ์มีสิทธิในการเรียกร้องให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนเท่านั้น อันได้แก่การใช้ราคาทรัพย์สิน (มาตรา 441) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการ

เรียกทรัพย์สินเสียหายในทางวัตถุ (dammage patrimonial) ซึ่งอาจตีราคาเป็นเงินได้เท่านั้น⁶

2.2 หลักกฎหมายเกี่ยวกับการทดแทนเมื่อมีการรบกวนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

บทนำ

แนวความคิดดั้งเดิมในเรื่องนี้เริ่มมาจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีในประเทศอังกฤษ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับกฎหมายเรื่องละเมิดในกฎหมายโรมัน กล่าวคือ มีการจำกัดชนิดของความรับผิดว่าอย่างไรเป็นความรับผิดฐานละเมิด

ต่อมาใน ค.ศ. 1804 ฝรั่งเศสซึ่งเป็นประเทศแรกที่ร่างกฎหมายแพ่งขึ้น ก็มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องละเมิดด้วยเช่นกัน โดยเพิ่มเติมจากระบบกฎหมายจารีตประเพณี และแตกต่างจากระบบของกฎหมายอังกฤษ โดยถือว่า ความรับผิดฐานละเมิดมีการกระทำได้หลายแบบ และเมื่อเยอรมันได้เริ่มร่างประมวลกฎหมายของตนขึ้น ในปี ค.ศ. 1896 ซึ่งเป็นการประสานแนวทางทั้งสองฝ่ายของโรมันและฝรั่งเศส ที่ถือว่าเหมาะสมที่สุด จึงได้กลายมาเป็นแนวทางของกฎหมายลักษณะละเมิดของไทยในปี พ.ศ. 2463 ด้วย⁷

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับความรับผิดในทางกฎหมายจารีตประเพณีนั้น หากบุคคลใดได้รับความเสียหายเพราะผู้ใด ผู้นั้นก็ย่อมจะได้รับการแก้แค้นทดแทนจากผู้ได้รับความเสียหายเป็นการตอบแทน (An eye for an eye, a tooth for a tooth) หรือระบบตาต่อตาฟันต่อ

⁶ วิชา มหาคุณ, หลักกฎหมายละเมิด ศึกษาจากคำพิพากษาฎีกา พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2523), หน้า 33.

⁷ วารีย์ นาสกุล, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลากมิกควรได้, หน้า 1.

พื้น 8 นั้นเอง เมื่อรัฐเข้ามาเป็นผู้กำหนดกติกาการแก้แค้นทดแทน จึงทำให้ลักษณะของการแก้แค้นดังกล่าวลดไป ความคิดเช่นนี้คงอยู่มาจนถึงประมาณศตวรรษที่ 19 โดยถือหลักสำคัญซึ่งมีพื้นฐานมาจากการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในอันที่จะไม่ถูกทำให้เสียหายดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นก็ย่อมจะต้องมีการเยียวยาผู้เสียหาย ด้วยเหตุนี้ในแนวความคิดนี้จึงพิจารณาแต่ในเรื่ององค์ประกอบภายนอกเท่านั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หากไม่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นก็ไม่จำเป็นต้องชดใช้ค่าเสียหาย (No fault no liability)

ต่อมาเมื่อความเชื่อในศาสนารุนแรงมากขึ้นและถือว่าผู้ละเมิด เป็นผู้ประพฤติดีศีลธรรมในตัว จึงมีการขยายแนวความคิดในการพิจารณาว่าจะต้องดูว่าผู้ละเมิดมีเจตนาหรือความประมาท เลินเล่อหรือไม่ อันเป็นการพิจารณาในหลักการเรื่องคุ้มครองเสรีภาพของบุคคลผู้กระทำว่า เขามีเสรีภาพที่จะกระทำการใดก็ได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่กระทำความเสียหายแก่ผู้อื่นโดยจงใจหรือประมาท เลินเล่อ ซึ่งทำให้แนวความคิดในยุคแรกอ่อนลง

ในปลายศตวรรษที่ 19 เชื่อกันว่า แนวทฤษฎีในเรื่องความรับผิดชอบในเรื่องละเมิดได้รับอิทธิพลมาจากระบบการค้าเสรี (Laissez-faire) และการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปมีกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น เป็นผลให้เกิดความไม่แน่ใจในการกระทำของคนว่าเป็นการผิดหรือไม่ ดังนั้น แนวคิดในเรื่อง Fault Theory หรือ No Liability without Fault จึงมีส่วนช่วยทำให้เกิดความกล้าที่จะดำเนินกิจการต่าง ๆ มากขึ้น โดยถือว่าผู้กระทำไม่มีจิตใจฝักใฝ่ในการกระทำ ความชั่ว

ในปัจจุบัน เมื่อมีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ การพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาท เลินเล่อของผู้กระทำความผิดก็เกิดความซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะกลไกในการทำงานของเครื่องจักรต่าง ๆ เป็นเรื่องลับเฉพาะในหมู่ผู้ประกอบการ หรือไม่กี่แพร่หลายเฉพาะในหมู่ผู้มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านทำให้เป็นการยากแก่ผู้ได้รับความเสียหายซึ่งสามารถจะใช้กระบวนการ

8 เรื่องเดียวกัน, หน้า 3. อ้างถึงใน Winfield, Province of the Law of Tort, p. 32.

พิจารณาทางศาลมาพิสูจน์ถึงความผิดของผู้กระทำได้ ผู้เสียหายจึงมักไม่ได้รับการเยียวยา ดังนั้น จึงได้มีการหาทางแก้ไข โดยการกลับไปใช้แนวคิดในสมัยเริ่มแรก คือ ความรับผิดเด็ดขาด (Strict liability) ซึ่งบางแห่งก็เรียกว่า Absolute liability บ้าง No fault liability บ้าง⁹ โดยถือว่า เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น เพราะการกระทำของผู้ถูกกล่าวหาแล้ว ความรับผิดของผู้ถูกกล่าวหาต่อผู้เสียหายจะเกิดขึ้นทันที แม้ว่าการกระทำของผู้ถูกกล่าวหา จะได้กระทำไปด้วยความสุจริต และเป็นปกติแห่งการดำเนินภาระกิจของเขาก็ตาม หากว่า กิจกรรมนั้นโดยสภาพอาจเป็นอันตราย ผิดปกติธรรมดา หรืออาจจะเสี่ยงต่อความเสียหายที่จะเกิดต่อผู้อื่นได้แล้ว ก็ต้องถือว่าเป็นความรับผิดชอบของผู้ถูกกล่าวหา¹⁰ ซึ่งโดยปกติมักจะพิจารณาจาก หลักเกณฑ์ที่ว่า กิจกรรมนั้นทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นเกินควรหรือไม่ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่ง ว่าเป็นเรื่องว่าการกระทำที่ผิดปกติในสังคมย่อมได้รับการสันนิษฐานก่อนว่าเป็นอันตรายต่อผู้อื่น¹¹

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3. อ้างถึงใน Winfield, Province of the Law of Tort, p. 32.

¹⁰ สุขุม ศุภนิคย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, หน้า 7 - 10.

¹¹ จรรย์ชัย ศัลยพงษ์, "รูปแบบกฎหมายสภาวะแวดล้อมของประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาคศึกษานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 50. ซึ่งได้ยกตัวอย่างคดี ซึ่งถือว่า เป็นที่มาของหลักเกณฑ์เรื่องความรับผิดเด็ดขาดว่า เกิดจากคดี Ryland V. Fletcher 1868 ซึ่งอ้างใน William L. Prosser, Law of Torts, 4th Ed., rev. and enl. (Minnesota : West Publishing Co., 1971), p. 505. ซึ่งมีความว่า "จำเลยเป็นเจ้าของโรงสีและทำสัญญาว่าจ้างให้ผู้รับเหมาทำอ่างเก็บน้ำโดยบริเวณที่ทำที่เก็บน้ำนั้นเป็นบริเวณเหมืองร้างซึ่งอยู่ติดกับบริเวณที่เป็นเหมืองของโจทก์ เมื่อเก็บน้ำเสร็จและเก็บน้ำจนได้ระดับ ปรากฏว่าน้ำนั้นได้ไหลท่วมบริเวณเหมืองร้าง ซึ่งมีการขุดทางเดินใต้ดินติดต่อกับเหมืองโจทก์ ทำให้น้ำท่วมเหมืองโจทก์ได้รับความเสียหาย ศาลสูงสุดได้ตัดสินโดยวางหลักเกณฑ์ความรับผิดใหม่ไว้ว่า ผู้เป็นเจ้าของสิ่งของใดมีหน้าที่ต้องเก็บรักษาไว้ให้ดี ถ้าหากได้ปล่อยให้หลุดพ้นออกมาแล้ว หากความเสียหายได้เกิดขึ้นก็เป็นการชัดเจนในตัวว่าเป็นความเสียหายที่เกิดมาเพราะการหลุดออกมาของสิ่งนั้น และเจ้าของต้องรับผิด"

ในการศึกษาเรื่องความรับผิดชอบของผู้กระทำละเมิดนั้น สามารถแยกออกเป็นส่วนใหญ่ได้ เป็นสามส่วนด้วยกันคือ

1. ความรับผิดชอบในการกระทำของตน
2. ความรับผิดชอบแทนผู้อื่น
3. ความรับผิดชอบแบบเด็ดขาด

ความรับผิดชอบในการกระทำของตน

หลักเกณฑ์ดังกล่าวเป็นหลักทั่วไปในทางทฤษฎี ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า บุคคลย่อมจะต้องรับผิดชอบในผลการกระทำของตนซึ่งเกิดจากเจตนาอันเป็นองค์ประกอบภายใน ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจเป็นสำคัญ ดังที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ซึ่งบัญญัติว่า

"ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย ให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น"

สำหรับความรับผิดชอบในการกระทำของตนนี้ ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงว่า บุคคลผู้นั้นจะต้องกระทำหรือละเว้นกระทำด้วยตนเอง แต่ยังรวมถึงการงดเว้นการกระทำ ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อื่นเกิดความเสียหายด้วย

ความรับผิดชอบแทนผู้อื่น

เป็นกรณีซึ่งบุคคลผู้มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเสียหายที่เกิดขึ้น มิได้เป็นผู้กระทำโดยตรงแต่มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบผลการกระทำของบุคคลอื่น ๆ โดยถือว่า เขาเหล่านั้นมีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ของตนถูกต้อง ตัวอย่างกรณีเหล่านี้ ได้แก่

1. ความรับผิดชอบในฐานะนายจ้างซึ่งร่วมรับผิดชอบลูกจ้างในผลละเมิดซึ่งลูกจ้างได้กระทำไปในทางการที่จ้าง (มาตรา 425)

2. ผู้ว่าจ้างท่างของซึ่งเป็นผู้ผิดในส่วนการงานที่สั่งให้ทำ หรือในคำสั่งที่ตนให้ไว้หรือในการเลือกหาผู้รับจ้าง (มาตรา 428)
3. ผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้อนุบาล ซึ่งรับผิดชอบในผลการกระทำของ ผู้เยาว์ หรือวิกลจริต
4. ครูอาจารย์ นายจ้าง หรือบุคคลอื่น ซึ่งรับผิดชอบบุคคลผู้ไร้ความสามารถอยู่เป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอ ร่วมรับผิดชอบผู้ไร้ความสามารถในการละเมิดของผู้ถูกดูแลนั้น (มาตรา 430) เป็นต้น

ความรับผิดเด็ดขาด

เป็นผลของการพัฒนาในยุคแรกในระบบกฎหมายจารีตประเพณีที่ถือหลักว่าความเสียหายที่เกิดเพราะทรัพย์สินของนั้น แสดงอยู่ในตัวเองว่า ต้องมีความบกพร่องเกิดขึ้นจากผู้หนึ่งผู้ใดอย่างแน่นอน เพราะทรัพย์สินของนั้นย่อมแสดงหลักฐานของความจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างชัดเจนที่สุด (Res ipsa loquitur)¹² อันได้แก่ บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในเรื่องต่อไปนี้ คือ

1. ความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะสัตว์ มาตรา 433 ซึ่งกำหนดให้เจ้าของสัตว์ หรือบุคคลผู้รับเลี้ยงรักษาไว้แทนเจ้าของ จำต้องใช้ค่าสินไหมแทนแทนให้แก่ฝ่ายที่ต้องเสียหาย *

2. ความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะโรงเรือนสิ่งปลูกสร้าง มาตรา 434 ซึ่งกำหนดให้

* บทบัญญัตินี้มีที่มาจากประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 833 และประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 718

¹² สุขุม สุภนิตย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, หน้า 127 และ 129. อ้างถึงใน Harry Street, "The Law of Torts" Seventh Edition (London : Butterworths 1983), pp.124 - 131.

ผู้ครองโรงเรือน หรือสิ่งปลูกสร้างซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น เพราะเหตุที่โรงเรือน หรือ
สิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นก่อสร้างไว้ชำรุดบกพร่องหรือบำรุงรักษาไม่เพียงพอ 13 ทั้งนี้ รวมถึงการที่
ของตกหล่นจากโรงเรือนและการทิ้งขี้ของไปตกในที่อันมิควร ตามมาตรา 436 ด้วย 14

3. ความเสียหายอันเกิดขึ้นจากยานพาหนะที่เดินด้วยกำลังเครื่องจักร ซึ่งเป็นผู้ครอบ
ครองหรือควบคุมดูแลอยู่ หรือความเสียหายซึ่งเกิดจากการที่เป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินอันเป็นของ
เกิดอันตรายได้โดยสภาพ หรือโดยความมุ่งหมายที่จะใช้ หรือโดยอาการกลไกของทรัพย์สินตาม
มาตรา 437

จากลักษณะทั้งสามประการข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากทรัพย์สินที่
เป็นผู้ครอบครองอยู่นั้น โดยสภาพเกิดจากความประมาทเลินเล่อ ไม่ใส่ใจดูแล หรือไม่สนใจที่จะ
บำรุงรักษา หรือควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดจนเกิดความเสียหายขึ้น ดังนั้น บทบัญญัติของกฎหมาย
ดังกล่าว จึงเป็นการตัดปัญหาในการนำสืบถึงความประมาทเลินเล่อของผู้กระทำความผิดดังกล่าว
เพราะย่อมจะเป็นการยากที่จะก้าวล่วงไปพิสูจน์ความประมาทเลินเล่อในการทำหน้าที่ของบุคคลอื่น

อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติเรื่องความรับผิดเด็ดขาดนั้น เป็นเพียงบทสันนิษฐานในความ
รับผิดทางแพ่งเท่านั้น หากสามารถจะพิสูจน์ให้เห็นเป็นประการอื่นได้ เช่น กรณีที่เป็นเหตุสุดวิสัย
ทุกกรณี หรือในกรณีเจ้าของสัตว์สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า เป็นเพราะผู้เสียหายเป็นผู้เฝ้าหรือ
ขี้สัตว์นั่นเอง (เป็นผู้ก่อให้เกิดการละเมิดเองโดยตรง) เช่นเดียวกับของผู้ครอบครองโรงเรือน
ซึ่งได้ใช้ความระมัดระวังตนดีพอสมควรผู้เป็นเจ้าของก็จะต้องรับผิดชดเชย และเช่นเดียวกับผู้

13 เรื่องเดียวกัน, หน้า 133. มาตรานี้มีที่มาจากกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 717,
กฎหมายแพ่งสวิส มาตรา 58 ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 1386 และกฎหมายแพ่ง
เยอรมัน มาตรา 836, 838 และ 840

14 เรื่องเดียวกัน, หน้า 142. มาตรานี้มีที่มาจากกฎหมายแพ่งบราซิล มาตรา 1529
อ้างถึงใน Joseph Wheless : Civil Code of Brazil (The Thomas Law Bal. co.,
1920), p. 303.

ครอบครองยานพาหนะหรือทรัพย์สินที่ควรพิทักษ์ให้ เห็นว่าเป็นผลมาจากผู้ได้รับความเสียหาย
เอง

ปัจจุบัน ความรับผิดชอบเด็คนั้นมิได้จำกัดอยู่เฉพาะ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
อย่างเดียว แต่ได้มีการปรับปรุงไปใช้ในบทบัญญัติหลายประเภทด้วยกัน อาทิเช่น นำไปปรับปรุงใช้
ในการสันนิษฐานความรับผิดในทางอาญาตามพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 มาตรา 6 ซึ่ง
เป็นบทบัญญัติซึ่งสันนิษฐานความผิดว่า

"ผู้ใดอยู่ในวงการ เล่นอันขัดต่อบทแห่งพระราชบัญญัตินี้หรือขัดต่อข้อความในกฎกระทรวง
หรือใบอนุญาตซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเล่นด้วย เว้นแต่ผู้ซึ่งเพียงแต่
ดูการเล่นในงานรื่นเริงสาธารณะ หรือในงานนักขัตฤกษ์หรือในที่สาธารณะ"

หรือแม้แต่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535
มาตรา 96 ก็ได้กำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวไว้ โดยได้บัญญัติดังนี้ คือ

"แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหล หรือแพร่กระจาย
ของมลพิษอัน เป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิตร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้
ทรัพย์สินของผู้อื่น หรือของรัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของ หรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิด
มลพิษนั้น มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายไหมทดแทน หรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น ไม่ว่าจะการรั่วไหล
หรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของ
หรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นนั้นเกิด
จาก

(1) เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม

(2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ

(3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับความเสียหาย หรือความเสียหายเอง
หรือของบุคคลอื่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อม ในการรั่วไหล หรือการแพร่กระจาย
ของมลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหาย ซึ่งเจ้าของ หรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิด
มลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับ
ภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย"

จากหลักเกณฑ์ข้างต้นสามารถแยกองค์ประกอบเพื่อความสะดวกในการศึกษาเป็นส่วน ๆ
ดังนี้ คือ

1. เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ บุคคลซึ่งจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในฐานะที่ตนเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ก็ตาม ก็มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบหากเกิดความเสียหายขึ้น จากแหล่งกำเนิดมลพิษที่ตนเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองอยู่ ทั้งนี้ เพราะเมื่อบุคคลดังกล่าวมีสิทธิในการใช้ทรัพย์สินของตนภายในขอบเขตที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ ก็ย่อมมีหน้าที่จะต้องคอยดูแลควบคุมทรัพย์สินของตนให้มีสภาพดี ไม่มีผลกระทบต่อการใช้สิทธิของบุคคลอื่น ดังนั้น หากบุคคลอื่นเสียหายเพราะแหล่งกำเนิดมลพิษของตน ก็เพราะเขาเหล่านั้นมิได้ใช้ความพยายามที่จะคอยดูแลรักษาและป้องกันอันตรายที่จะเกิดจากแหล่งกำเนิดมลพิษ ด้วยเหตุนี้ กฎหมายจึงได้บัญญัติให้เขามีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบไม่ว่าจงใจหรือ ประมาทเลินเล่อก็ตาม (ซึ่งแท้ที่จริงแล้วก็คือการที่เขาจะต้องรับผิดชอบเพราะไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่นั่นเอง)

2. แหล่งกำเนิดมลพิษนั้นก่อให้เกิด หรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหล หรือการแพร่กระจายของมลพิษ หลักเกณฑ์ในข้อนี้มีขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลที่เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาว่า การกระทำของบุคคลใดจะมีผลกระทบต่อบุคคลอื่นหรือไม่ ทั้งนี้ เพราะเหตุว่า ตามปกติผลย่อมเกิดจากเหตุ แต่การสรุปว่าผลจะเกิดจากเหตุใดเหตุหนึ่งเพียงเหตุเดียวเท่านั้น เป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์ยืนยัน เพราะถ้าพิจารณาที่กันจริง ๆ แล้วอะไรเป็นเหตุแท้จริงที่ทำให้เกิดผลนั้น ถ้าถกเถียงกันต่อ ๆ ไปจนไม่มีที่สิ้นสุดก็จะเป็นปรัชญามากกว่าวิทยาศาสตร์ แต่อย่างไรก็ดี ในทางกฎหมายจำเป็นต้องมีข้อยุติว่าอะไรเป็นเหตุที่ทำให้เกิดผลคือ ความเสียหายขึ้นจนเป็นละเมิดซึ่งต้องมีการเยียวยาชดเชย¹⁵ ซึ่งเมื่อเราได้พิจารณาจากแนวคิดในทางประวัติศาสตร์แล้วจะเห็นถึงความจำเป็นที่ว่า ผู้เสียหายมีความสามารถ

¹⁵ สุขุม ศุภนิธย์ และศุภรายละเอียดยเพิ่มเติมใน สุรศักดิ์ มณีศรี "ปริมาตรของความรับผิดชอบทางละเมิดใน มาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 35.

ในระดัต่ำที่จะสามารถพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ก่อความเสียหาย ดังนั้น ทางแก้คือ การสร้างระบบกฎหมายที่ให้การพิสูจน์ตกอยู่กับผู้ก่อความเสียหายโดยสร้างเงื่อนไขว่า แหล่งกำเนิดมลพิษนั้นก่อให้เกิด หรือแหล่งที่ก่อให้เกิดความรำวไหลขึ้น อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลก็ย่อมเป็นการเพียงพอแล้ว อย่างไรก็ตามในบางครั้งการใช้อัตนินฐาน ก็เกิดผลเสียขึ้นเช่นกัน ในกรณีที่ความเสียหายที่เกิดขึ้นมีตัวแปรแทรกซ้อนมากมาย ตัวอย่างเช่น

ในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งถือว่ามตัวอย่างคดีมากมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะศาล มักจะพิพากษาในลักษณะรักษาสติธิของประชาชนเสมอมา ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลง บทบัญญัติที่เกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลายประการ อาทิ การกำหนดเขตอากาศเป็นพิษ การจัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการรักษผู้ป่วยฟรี รวมทั้งการวิจัยเพื่อกำหนดภาระที่คนในสังคมจะต้องรับภาระ ซึ่งเคยมีการวิจัยเพื่อสำรวจภาระที่ผู้ใช้รถยนต์และโรงงานอุตสาหกรรมจะต้องรับผิดชอบในมลพิษทางอากาศ ที่เกิดจากการปล่อยสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_x) และพบว่า โรงงานอุตสาหกรรมมีสัดส่วนต้องรับผิดชอบถึงร้อยละ 80 ในขณะที่ผู้ใช้รถยนต์ต้องรับผิดชอบเพียงร้อยละ 20 ซึ่งโรงงานอุตสาหกรรมก็ยินยอมรับภาระนี้ตลอดมา จนถึงปี ค.ศ. 1987 และพบว่า แม้โรงงานอุตสาหกรรมสามารถลดสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์จนต่ำกว่ามาตรฐานที่กฎหมายกำหนดไว้มาก แต่ก็หา ทำให้จำนวนผู้ป่วยจากสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ลดลงไปด้วยแต่อย่างไร แสดงให้เห็นว่า สารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ มีใช้ตัวแปรแต่เพียงประการเดียว ประกอบกับรัฐมิได้แยกว่าใครเป็นผู้เสียหาย หรือเป็นคนป่วยเพราะโรคหืดหอบและโรคที่เกี่ยวกับทางเดินหายใจอาจเกิดขึ้นได้กับทุกคน และจากหลาย ๆ สาเหตุ ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นต้องแก้ปัญหาโดยการกำหนดเงื่อนไขอีกหลายประการ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว 16

3.(1) มีความเสียหายจากมลพิษอัน เป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิตร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือ

16 สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, "ค่าทดแทนความเสียหายจากมลพิษโรงงานอุตสาหกรรม," วารสารกฎหมาย 13 ฉบับที่ 1 (พฤศจิกายน 2532): 74 - 92

3.(2) ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือรัฐเสียหาย

ความเสียหายทั้งสองประการข้างต้น ก็คือการกระทบถึงสิทธิที่กฎหมายให้การ
รับรองไว้นั่นเอง

4. ข้อยกเว้นในการปฏิเสธความรับผิด มี 3 ประการ คือ

4.(1) เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม ทั้งนี้ เพราะบุคคลใดก็ไม่สามารถป้องกัน
เหตุสุดวิสัยหรือการสงครามได้ ทั้งนี้ เพราะเหนือกว่าอำนาจที่บุคคลผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครอง
แหล่งกำเนิดมลพิษ

4.(2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ เพราะเหตุ
คำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐนั้น ย่อมคำนึงถึงประโยชน์สุขของสังคมเป็นสำคัญ เมื่อมี
คำสั่งซึ่งก่อให้เกิดผลเสียหายขึ้น ก็ย่อมจะถือได้ว่า ผลเสียหายที่เกิดขึ้นจำเป็นจะต้องเกิดขึ้นเพื่อ
ผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ และอีกประการหนึ่งก็คือ คำสั่งดังกล่าวมีอำนาจเหนือกว่าที่
บุคคลผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษจะฝ่าฝืนได้

4.(3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตราย หรือความ
เสียหายเองหรือของบุคคลอื่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการ
แพร่กระจายของมลพิษนั้น สำหรับข้อยกเว้นในเรื่องนี้ ถือเป็นหลักทั่วไปที่ผู้เป็นเจ้าของหรือ
ผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษไม่สมควรจะต้องรับผิด เพราะเหตุว่า เมื่อบุคคลผู้มีหน้าที่โดยตรง
หรือโดยอ้อมอยู่แล้วในการป้องกันการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษ หากเขาปล่อยปละ
ละเลยให้มีการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษเกิดขึ้น เขาก็ควรจะต้องรับผิดชอบในผลการ
กระทำของตนเองด้วย

2.3 หลักกฎหมายว่าด้วยการมีและใช้สิทธิในสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

ความหมายของสาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น แม้นในทางกฎหมายจะไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับบทนิยามของทรัพย์สินสาธารณะซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินว่าเป็นทรัพย์สินประเภทใด แต่ก็อาจจะเห็นได้ว่าใกล้เคียงกับ ความหมายในทางเศรษฐศาสตร์ซึ่งใช้คำว่า Public Goods (สินค้าสาธารณะ) และก็เป็นคำที่มีความหมายไปในแนวทางเดียวกับสาธารณสมบัติของแผ่นดิน *

ความหมายของสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 - 1307 ซึ่งหลักเกณฑ์ที่จะถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ปรากฏในมาตรา 1304 ดังนี้ คือ

"สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น รวมทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดินซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น

(1) ที่ดินรกร้างว่างเปล่าและที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืน หรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน

(2) ทรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่าที่ชายตลิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ

(3) ทรัพย์สินใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ เป็นต้นว่า บ่อน และโรงทหาร สำนักราชการบ้านเมือง เรือรบ อาวุธยุทโธปกรณ์"

ซึ่งจากบทบัญญัตินี้ดังกล่าว ทรัพย์สินซึ่งถือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น จะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ

* รายละเอียดในเรื่อง Public Goods จะไปศึกษาในบทฤษฎีทางด้านเศรษฐศาสตร์ซึ่งบางประเภทไม่ถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน แต่สาธารณสมบัติของแผ่นดินทุกประเภทถือเป็น Public Goods

ก. จะต้องเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน คำว่า "แผ่นดิน" นั้นไม่มีบทบัญญัติใดกล่าวถึง หรือให้คำจำกัดความไว้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาตามนัยแห่งความหมายซึ่งเป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไป ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 * ได้ให้ความหมายไว้ว่า "แผ่นดิน น.พื้นดินของโลก ; รัฐ ; รัชกาล." ซึ่งในความหมายเช่นนี้ ก็ย่อมหมายความว่าทรัพย์สินดังกล่าวเป็นสมบัติของรัฐนั่นเอง

ก.1 ทรัพย์สินของแผ่นดิน หรือทรัพย์สินของรัฐนี้มีบทบัญญัติอยู่หลายประการ ดังเช่นที่พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2518 มาตรา 4 ให้ความหมายของคำว่า "ที่ดินของรัฐ" ไว้ว่า

"หมายความว่า บรรดาที่ดินทั้งหลายอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน หรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้อนุมัติให้บุคคลเข้าอยู่อาศัยหรือทำประโยชน์ตามกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ"

ก.2 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1334 ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ได้แก่ "ที่ดินรกร้างว่างเปล่า ที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืน หรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่น ตามกฎหมายที่ดิน"

ที่ดินรกร้างว่างเปล่า หมายถึง ที่ดินที่เอกชนยังไม่เคยมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองชอบด้วยกฎหมายมาก่อน ถ้าหากเอกชนเคยเป็นเจ้าของแม้จะทิ้งให้รกร้างว่างเปล่าเพียงใดก็ยังถือว่าเป็นที่ดินของเอกชนอยู่¹⁷ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ที่ดินรกร้างว่างเปล่าคือที่ดินที่

* พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 หน้า 556

¹⁷ บัญญัติ สุชีวะ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สิน

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514), หน้า 106.

ยังไม่เคยออกโฉนดให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ผู้หนึ่งผู้ใด¹⁸ และแม้ว่าต่อมาที่ดินแปลงดังกล่าวจะมีผู้เข้าทำประโยชน์เช่นใด ก็ไม่ถือว่าที่ดินดังกล่าวพ้นสภาพจากการเป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าได้เลย¹⁹ ที่ดินรกร้างว่างเปล่านี้ มีกฎหมายบัญญัติให้รัฐสามารถนำไปจัดสรรเพื่อเป็นประโยชน์แก่ประชาชนได้หลายประการ อาทิ การขึ้นทะเบียนเพื่อใช้ประโยชน์ในราชการส่วนกลางตามมาตรา 8 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน

ก.3 ที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืน หรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นได้แก่ที่ดินที่เจ้าของเดิมแสดงเจตนาจะสละสิทธิในที่ดินนั้น ซึ่งอาจทำได้หลายประการเช่น การยกที่ดินให้เป็นของหน่วยราชการต่าง ๆ การเวนคืนที่ดิน ตามมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2497 การเวนคืนเพื่อจัดให้ประชาชนตาม มาตรา 23 และมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2517 เป็นต้น

ก.4 ทรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่าที่ ชายดลิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ ก็ถือว่าเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินด้วย เพราะไม่มีผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยแท้จริง แต่เป็นเพื่อประโยชน์ของประชาชนร่วมกัน

ก.5 ทรัพย์สินใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ ก็เป็นทรัพย์สินอีกประเภทหนึ่งที่ดีถือว่าเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน เป็นต้นว่า บ่อน และโรงทหาร สำนักราชการบ้านเมือง เรือรบ อาวุธยุทโธปกรณ์ หรือถ้าเป็นที่ดิน ก็ได้แก่ ที่ราชพัสดุ (พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518) ซึ่งเมื่อเลิกใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะแล้ว จะต้องทำการถอนสภาพการเป็น

¹⁸ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, อธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายลักษณะ ทรัพย์สิน, หน้า 95.

¹⁹ ไชยยศ เหมะรัชตะ, "ที่ดินของรัฐในเขตปฏิรูปที่ดิน" วารสารกฎหมาย 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-กันยายน 2530): 60 - 81. อ้างถึงใน ศักดิ์ ไทยวัฒน์, คำบรรยายระบบที่ดิน (ธนบุรี : โรงพิมพ์วิธานพาณิชย์, ม.ป.ป.), หน้า 54. การจัดรูปที่ดินหรือปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมขึ้น ตามพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2517 มาตรา 43(2)

สาธารณสมบัติของแผ่นดินตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ ฯ ด้วย

นอกจากอสังหาริมทรัพย์ซึ่งเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินแล้ว สังหาริมทรัพย์ที่เป็นทรัพย์สินของแผ่นดินได้เช่นกัน โดยถือว่าสังหาริมทรัพย์ที่ไม่มีเจ้าของย่อมเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ตัวอย่าง ที่บัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1320 วรรคแรกที่ว่า

"ภายในบังคับแห่งกฎหมายเฉพาะและกฎข้อบังคับในเรื่องนั้นท่านว่าสัตว์ป่าไม่มีเจ้าของตราบเท่าที่ยังอยู่อิสระ สัตว์ป่าในสวนสัตว์ และปลาในบ่อ หรือในน้ำซึ่งเจ้าของกันไว้ที่ท่านว่าไม่ใช่สัตว์ไม่มีเจ้าของ"

ข. ใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือ สงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน หมายถึง การที่จะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินได้นั้น เพียงแต่เป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ยังไม่สามารถถือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินได้ เช่น อาวุธยุทธโศปกรณ์ ที่ราชพัสดุ เป็นต้น แต่จะต้องเป็นทรัพย์สินซึ่งประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ หรือ ได้สงวนไว้เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้ใช้ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น ที่ชายตลิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ หรือ แม่น้ำลำคลอง ถนน ล่าวางสาธารณะ สวนสาธารณะ หากประชาชนไม่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ที่ชายตลิ่ง หรือทางน้ำนั้นอยู่ในเขตทหาร ซึ่งไม่อนุญาตให้ประชาชนใช้ร่วมกัน ก็ยังไม่ถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ตัวอย่างเช่นที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 117 ได้บัญญัติว่า "ห้วย คลอง และลำน้ำต่างๆ ย่อมเป็นของที่รัฐบาลปกป้องรักษา เป็นหน้าที่ของกรมการอำเภอจะต้องตรวจตราอย่าให้เสีย และอย่าให้ผู้ใดทำให้เสียสาธารณประโยชน์ ..."

มาตรา 122 ได้บัญญัติว่า "ที่อันเป็นสาธารณประโยชน์ คือ ที่เลี้ยงปลุกสัตว์ที่จัดไว้สำหรับราษฎรไปรวมเลี้ยงด้วยกัน เป็นต้น ตลอดจนหนทางแลที่อย่างอื่น ซึ่งเป็นของกลางให้ราษฎรใช้ได้ด้วยกัน เป็นหน้าที่ของกรมการอำเภอจะต้องคอยตรวจตรารักษา อย่าให้ผู้ใดกัดกันเอาไปเป็นอาณาประโยชน์แต่เฉพาะตัว"

หรือในกรณีพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 มาตรา 16 ได้บัญญัตินิยามศัพท์ของคำว่า "ที่สาธารณประโยชน์ คือ ที่จับสัตว์น้ำซึ่งบุคคลทุกคนมีสิทธิทำการประมงและเพาะเลี้ยง

สัตว์น้ำได้”

จากบทบัญญัติในกฎหมายต่าง ๆ บ่อมจะเห็นได้ว่า สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้นอาจจำกัดความได้หลายประเภทแยกตามความประสงค์ของกฎหมาย อย่างไรก็ตาม แต่ที่สำคัญก็คือ จะต้องพิจารณาในเรื่องของการใช้ประโยชน์ร่วมกันเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ในเรื่องการที่ประชาชนใช้ร่วมกัน จะถือว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้นยังไม่อาจเพียงพอ จะต้องพิจารณาในเรื่องอื่นประกอบอีกหลายประการ อาทิ การพิจารณาจากเจตนาในกรณีของการสละสิทธิในกรรมสิทธิ์ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2647-2468/2531

มีสภัดซึ่ง เป็น เจ้าของที่ดินพิพาทไม่เคยอุทธรณ์โดยตรง หรือโดยปริยายให้เป็นที่ดินสาธารณะ แม้จะมีประชาชนเข้ามาใช้ที่ดินพิพาทเป็นทางเดินผ่านเพื่อไปลงเรือข้ามฟาก และเป็นทางผ่านไปชำระร่างกายที่คลองก่อน เข้าทำพิธีกรรมทางศาสนาก็ถือได้เพียงว่า เป็นการใช้ที่ดินโดยถือวิสาสะ เพราะมีสภัดเจ้าของที่ดินมีฐานะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม มีหน้าที่เอื้ออำนวยความสะดวกแก่อิสลามิกชนในการใช้ที่ดินเพื่อการดังกล่าว หากให้อุทธรณ์ให้เป็นทางสาธารณะไม่ จึงถือไม่ได้ว่าที่ดินพิพาทเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน

จากเงื่อนไขดังกล่าว สามารถแยกทรัพย์สินแผ่นดินออกเป็นสองประเภทด้วยกัน คือ

ก. ทรัพย์สินของแผ่นดิน ได้แก่ทรัพย์สินที่รัฐเป็นเจ้าของ และถือครองไว้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศแต่มิได้ให้ประชาชนใช้ร่วมกันโดยตรง แต่ได้ให้หน่วยราชการเป็นผู้ใช้เพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยรวม เช่น เครื่องมือสื่อสารทางการทหาร วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในหน่วยราชการทั่วไป เป็นต้น

ข. สาธารณสมบัติของแผ่นดิน ได้แก่ทรัพย์สินที่รัฐเป็นเจ้าของ และยินยอมให้ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ดังที่ยกตัวอย่างไปแล้วข้างต้น การใช้ประโยชน์นั้นในทางกฎหมายมิได้จำกัดขอบเขตไว้ว่า มีขอบเขตเช่นไร มีหลักเกณฑ์การใช้ข้อ่างไร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องพิจารณา

แนวทางของคำพิพากษาศาลฎีกาว่ามีความเห็นลักษณะใด

จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติถึงผลของการเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินไว้ในมาตรา 1305 - 1307 ดังนี้ คือ

1. ทำให้โอนแก่กันมิได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจแห่งบทกฎหมายเฉพาะหรือพระราชกฤษฎีกา (มาตรา 1305) ซึ่งแม้จะใช้จนเปลี่ยนสภาพไป เช่น ถมคลองให้ตั้งเงินไม่ เป็นผลให้เสียสภาพการเป็นที่สำหรับประชาชนใช้ร่วมกัน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 786/2472 และที่ 979/2477, 428/2511) การจะโอนแก่กันได้นั้น จะต้องเปลี่ยนสภาพให้เป็นทรัพย์สินของแผ่นดินธรรมดาเสียก่อน เช่น การถอนสภาพตามประมวลกฎหมายที่ดิน หรือการถอนสภาพตามมาตรา 43 แห่งพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2517 การโอนโดยการตราเป็นพระราชกฤษฎีกา เป็นต้น

หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้ยึดถือสาธารณสมบัติของแผ่นดินมีสิทธิในสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ดังนี้ คือ

(1) สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น ผู้ครอบครองไม่อาจมีแม้ เป็นกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครอง สามารถยึดถือเพื่อประโยชน์ของตนเองได้เท่านั้น เมื่อไม่ได้ยึดถือแล้วก็ไม่มียุติอื่นใดจะอ้างได้อีกตามกฎหมาย แม้ว่าจะได้ปฏิบัติตามกฎหมายอื่น ๆ เช่น การปฏิบัติตามกฎหมายเรื่องภาษีอากร ก็ไม่มีสิทธิครอบครองซึ่งจะเข้าปกป้องการรบกวนการครอบครอง ทั้งนี้ เป็นเพราะมิได้ครอบครองไว้แต่อย่างใด ดังที่ปรากฏตัวอย่างในคำพิพากษาศาลฎีกาหลายฉบับเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 279/2530

ที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ผู้หนึ่งผู้ใดก็ย่อมไม่มีสิทธิครอบครองและกรรมสิทธิ์ การยึดถือครอบครองสาธารณสมบัติของแผ่นดินไม่ก่อให้เกิดสิทธิใด ๆ แก่ผู้ยึดถือครอบครอง ผู้ใดยึดถือครอบครองหวงกันผู้อื่นได้ก็แต่ขณะที่ยึดถือครอบครองอยู่ เมื่อโจทก์มิใช่ผู้ยึดถือครอบครองแล้วจึง ไม่มีอำนาจฟ้องขับไล่ผู้ครอบครองได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3587/2531

ที่ดินที่พลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 (2) แม้โจทก์จะเสียภาษีบำรุงท้องที่ที่ไม่ได้สิทธิครอบครอง

โจทก์บรรยายฟ้องยืนยันว่า ที่พิพาทไม่ใช่ที่สาธารณะ ไม่ได้กล่าวอ้างเลขไปถึงว่า หากที่ดินดังกล่าวเป็นที่สาธารณะ แต่โจทก์ก็ครอบครองอยู่จึงมีสิทธิใช้สอยดีกว่าจำเลย

(2) ผู้ครอบครองอยู่ย่อมมีสิทธิยึดถือเพื่อประโยชน์ของตน และสามารถป้องกันการรบกวนการครอบครองของตนได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1966/2530

ที่ดินพิพาทเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนใช้ร่วมกัน โจทก์จะอ้างความเป็นเจ้าของหรือสิทธิครอบครองเหนือที่ดินพิพาทไม่ได้ เมื่อจำเลยที่สองเป็นผู้ครอบครองที่ดินพิพาทอยู่ จำเลยที่สองย่อมมีสิทธิในที่ดินนั้นดีกว่าโจทก์ โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องขับไล่จำเลยทั้งสอง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2904/2530

สาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภททรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 (2) นั้น ผู้ใดหาสิทธิครอบครองและมีกรรมสิทธิไม่ คงมีแต่สิทธิดีกว่าผู้อื่น ซึ่งสิทธิดังกล่าวจะมีอยู่ตลอดเวลาที่ครอบครองเท่านั้นเมื่อผู้ครอบครองให้เช่าที่ดินไปแล้ว สิทธิดีกว่าผู้อื่นก็สิ้นไปโดยผู้เช่าย่อมเป็นผู้มีสิทธิดีกว่าผู้อื่นต่อไป

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6/2533

ที่พิพาทเป็นที่ดินมือเปล่า แม้โจทก์จะได้เสียภาษีบำรุงท้องที่ที่พิพาทตลอดมาก็มิได้ เป็นข้อสันนิษฐานว่ามีสิทธิครอบครองแต่อย่างใด เมื่อจำเลยได้ครอบครองที่พิพาทในฐานะเป็นเจ้าของมานานถึง 20 ปีแล้ว จำเลยก็ได้สิทธิครอบครอง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4311/2533

แม้ลากระโคงพิพาทจะอยู่ในเขตโฉนดที่ดินของโจทก์ แต่ราษฎรได้อาศัยใช้น้ำทำนาทำสวน และใช้เป็นทางสัญจรไปมาเป็นเวลาช้านานหลายสิบปี โจทก์ไม่เคยแสดงอาการ

ใดว่าย่างหวงกันอยู่ ต้องถือว่าโจทก์ได้อุทธรณ์ให้ลากระโดงพิพาทเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินแล้ว โดยปริยายให้ลากระโดงพิพาทเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน ประเภททรัพย์สินสำหรับพลเมือง ใช้ร่วมกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 (2) เฟิงและสะพานที่จำเลยทำข้ามลากระโดงปลูกท้าวอยู่ริมคลองที่ดินของจำเลย โจทก์มิได้อยู่ในฐานะได้รับความเสียหายอย่างใดเป็นพิเศษ โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้องขอให้จำเลยรื้อถอนเฟิงและสถานออกไปจากลากระโดงพิพาท

2. ไม่สามารถยกอายุความขึ้น เป็นข้อต่อสู้กับรัฐในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดิน (มาตรา 1306) หมายถึงการยกอายุความได้สิทธิจากการครอบครองปกปักรักษาตามกฎหมาย มาใช้ต่อสู้กับแผ่นดิน เพื่อให้ได้กรรมสิทธิในทรัพย์สินข้างต้น ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2502/2533

การที่คลองหรือร่องน้ำสาธารณะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของที่ดินพิพาทกลายเป็นที่ขึ้นเงินแม้ต่อมาพลเมืองจะไม่ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยจำเลยเข้าครอบครองปลูกสร้างเฟิงสังกะสีแต่ผู้เดียว เมื่อยังไม่มีบทกฎหมายเฉพาะหรือพระราชกฤษฎีกาให้ถอนสภาพจากการเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน คลองหรือร่องน้ำดังกล่าว ก็ยังคงมีสภาพเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินอยู่ตามเดิม แม้โจทก์จะไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นที่ราชพัสดุและจำเลยจะได้อครอบครองมาเกิน 10 ปีแล้ว จำเลยก็ไม่ได้กรรมสิทธิ์ เพราะต้องห้ามมิให้ยกอายุความขึ้นต่อสู้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1306 โจทก์ย่อมมีอำนาจฟ้องขับไล่จำเลยได้

3. มิให้ยึดทรัพย์สินของแผ่นดินไม่ว่าทรัพย์สินนั้น จะเป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินหรือไม่ (มาตรา 1307) ความหมายในส่วนนี้ก็คือ แม้ว่าจะมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งยึดถือ และครอบครองสาธารณะสมบัติของแผ่นดินเพื่อประโยชน์ของตน เจ้าหนี้ของบุคคลดังกล่าวก็ไม่สามารถจะร้องขอต่อศาลเพื่อยึดทรัพย์สินดังกล่าวเพื่อไปบังคับขายทอดตลาดได้ ทั้งนี้ก็เพราะประการที่หนึ่งทรัพย์สินดังกล่าว เป็นสาธารณะสมบัติของแผ่นดินมิใช่ของบุคคลรายหนึ่งรายใด แม้ว่าเขาจะสามารถหาประโยชน์ได้ก็ตาม แต่ประโยชน์ที่บุคคลดังกล่าวจะได้ก็ต่อเมื่อเขาได้ยึดถือทรัพย์สินนั้นอยู่ เท่านั้น การยึดทรัพย์สินดังกล่าว เป็นเหตุให้การยึดถือสาธารณะสมบัติของแผ่นดินสิ้นสุดลงทันที จึงมิใช่ประโยชน์หรือทรัพย์สินของบุคคลนั้นแต่ประการใด เหตุผลประการที่สอง หากให้มีการยึดสาธารณะสมบัติของแผ่นดินก็เท่ากับเป็นการรับรองสิทธิที่บุคคลผู้ได้ประโยชน์มีอยู่เหนือสาธารณะสมบัติ

ของแผ่นดิน ซึ่งไม่ถูกต้องเพราะสิทธิของเขาจำกัดเพียงแต่สิทธิใช้สอยเท่านั้นไม่ใช่กรรมสิทธิ์ หรือ สิทธิครอบครองซึ่งอาจจะโอนให้แก่บุคคลอื่นได้ เหตุผลประการที่สาม อาจมีกรณีร่วมกันฉ้อโกง เพื่อให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งสามารถมีกรรมสิทธิ์เหนือสาธารณสมบัติของแผ่นดินได้

4. นอกจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว ผลจากการเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินทำให้การกระทำบางอย่างไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เช่น การกระทำความผิดฐานบุกรุกหรือละเมิด ตัวอย่างเช่น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 206/2495

สิทธิที่จะใช้สาธารณสมบัติของแผ่นดินเป็นสิทธิร่วมกัน ฉะนั้น บุคคลจะถูกกล่าวหาว่าบุกรุกหาได้ไม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 928/2520 (ประชุมใหญ่)

โจทก์เข้าครอบครองที่พิพาทซึ่งเป็นคูเมืองอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน การครอบครองของโจทก์ไม่อาจยื่นต่อรัฐได้ ดังนั้น การที่จำเลยเข้าปลูกห้องแถวในที่ตั้งกล่าวโดยทำสัญญาเช่ากับราชพัสดุจังหวัด โจทก์จึงไม่อาจเป็นผู้เสียหายที่จะฟ้องจำเลยในความผิดฐานบุกรุก

5. การกระทำนิติกรรมต่าง ๆ ที่ผูกพันสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน หรือใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะซึ่งโดยสภาพเป็นทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อให้ประชาชนใช้ร่วมกันหรือใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน แม้ผู้ครอบครองจะมีสิทธิดีกว่าผู้อื่น แต่ผู้ครอบครองหาอาจทำนิติกรรมผูกพันตัวทรัพย์สินนั้นได้ไม่ นิติกรรมที่หลุดไป เช่นนั้นถือได้ว่ามีวัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ถ้าเป็นสัญญาซื้อขายจะฟ้องร้องให้ส่งตัวทรัพย์สินมิได้ หรือถ้าเป็นสัญญาเช่าทรัพย์สินจะเรียกให้จำเลยชำระค่าเช่ามิได้ นอกจากนั้นสิทธิดีกว่าผู้อื่นในสาธารณสมบัติของแผ่นดินดังกล่าวนี้เกิดขึ้นโดยอาศัยพฤติการณ์แห่งการครอบครอง ถ้าการครอบครองสิ้นไปสิทธิดีกว่าผู้อื่นก็ยุติไปด้วย ฉะนั้น ถ้าผู้ครอบครองส่งมอบให้ผู้ซื้อหรือผู้เช่าไปแล้ว ต่อมาผู้ซื้อผู้เช่าไม่ชำระราคาหรือค่าเช่า ผู้ครอบครองเดิมก็จะเรียกทรัพย์สินไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2199/2515

ที่พิพาทเป็นที่สาธารณะอยู่ริมคลอง น้ำท่วมถึงทุกปีในฤดูน้ำ ย่อมจะถือได้ว่าเป็นที่ชายตลิ่งอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภททรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304 (2) ผู้ใดห้ามกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองไม่ โจทก์จึงไม่มีสิทธิเอาที่พิพาทนั้นให้เช่าหรือเรียกค่าเช่าจากจำเลย และเมื่อจำเลยเป็นฝ่ายครอบครองที่พิพาทอยู่ โจทก์ย่อมไม่มีอำนาจฟ้องขับไล่จำเลย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2644 - 2645/2515

ที่ดินที่ทางราชการสงวนไว้สำหรับใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1304 (3) แม้ตัวโจทก์นั้นจะได้แจ้งการครอบครองไว้ก็ไม่ทำให้สภาพที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินเปลี่ยนไป เมื่อโจทก์นำที่ดินดังกล่าวให้จำเลยเช่า สัญญาเช่าตกเป็นโมฆะ โจทก์ไม่มีสิทธิฟ้องขับไล่หรือเรียกค่าเช่าจากจำเลย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 920 - 921/2522

การที่โจทก์หรือภริยาโจทก์นำที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1304(3) มาให้จำเลยเช่า สัญญาเช่าเป็นโมฆะ โจทก์ไม่มีสิทธิฟ้องขับไล่เรียกเอาค่าเช่าหรือค่าเสียหายจากจำเลย

6. เมื่อตัวแทนของแผ่นดิน เช่น หน่วยราชการซึ่งมีหน้าที่ดูแลรักษาสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ได้ขับไล่ให้ผู้ยึดถือครอบครองออกไป ผู้ยึดถือครอบครองก็ต้องออกไป หากฝ่าฝืนมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานทุกครั้งที่มีคำสั่ง ตัวอย่างเช่น 20

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 227 - 229/2504

หนองน้ำสาธารณะที่ทางราชการหวงห้ามไว้เพื่อสาธารณประโยชน์สำหรับคนและ

20 สมบูรณ์ บุญพันธ์, "ข้อสังเกตเกี่ยวกับคดีที่ดินที่ขึ้นสู่ศาล" บทบัญญัติ 46 ตอนที่ 4 (ธันวาคม 2533) : 19.

สัตว์ใช้อาบกินร่วมกัน เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการอำเภอที่จะดูแลรักษาตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 122 ซึ่งต่อมาได้โอนมาเป็นอำนาจหน้าที่ของนายอำเภอ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2495 มาตรา 40 วรรคสาม นายอำเภอ ซึ่งมีอำนาจออกคำสั่งให้ผู้บุกรุกหนองสาธารณะประโยชน์ออกไปจากหนองนั้นได้ ผู้ใดขัดขืนย่อมมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 368

2.4 ปัญหาและช่องว่างที่เกิดขึ้นจากการใช้กฎหมายไทยและแนวบรรทัดฐานของศาลไทย

จากบทบัญญัติในเรื่อง ทรัพย์สินและสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ก่อให้เกิดปัญหาในด้านที่กระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายประการ โดยในตอนนี้จะพิจารณาถึงกรณีที่กระทบต่อการควบคุมปัญหามลพิษจากสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

1. ผู้ที่อ้างสิทธิว่าได้รับความเสียหายจากการก่อให้เกิดมลพิษ จะต้องเป็นผู้ได้รับความเสียหายโดยตรง ซึ่งในกรณีของสาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น ผู้จะอ้างว่าตนได้รับความเสียหายจะต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เนื่องจากไม่มีกฎหมายกำหนดว่าผู้มีหน้าที่ดูแลครอบครองสาธารณสมบัติของแผ่นดินคือใคร ดังนั้นหน่วยงานของราชการ หรือตัวแทนของรัฐจึงไม่อาจถือได้ว่าเป็นผู้ได้รับความเสียหายซึ่งจะอ้างสิทธิของตนได้

ข้อหาหรือที่ 47/2535 ปลัดกระทรวงสาธารณสุขแจ้งว่า การที่มีผู้กระทำผิดทำให้เกิดภาวะน้ำเสียในลำน้ำพอง ชี มูล ตามลำดับ ในระหว่างเดือนมีนาคม 2535 ถึง เดือนเมษายน 2535 โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานีได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในส่วนพื้นที่ที่ต้องรับผิดชอบ และได้ประมาณการค่าเสียหายในเบื้องต้นเป็นเงินประมาณ 480,750 บาท พร้อมทั้งได้ดำเนินการแจ้งความร้องทุกข์ไว้ที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองอุบลราชธานีไว้แล้ว เงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแก้ไขปัญหภาวะน้ำเสียดังกล่าว น่าจะเป็นความเสียหายที่สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขได้รับและใช้สิทธิเรียกร้องเพื่อให้ได้ชดเชยคืนมา จึงขอหารือว่าจำนวนเงินดังกล่าวจะถือเป็นค่าเสียหายตามกฎหมายและสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขมีอำนาจฟ้องหรือไม่ ประการใด

สำนักงานอัยการสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นทรัพยากรธรรมชาติ มิใช่ทรัพย์สินของกระทรวงสาธารณสุข ดังนั้น แม้จะมีผู้จองหรือประมาทเลินเล่อทำให้แหล่งน้ำดังกล่าวเสียหาย ก็หาเป็นการ "ทำต่อ" กระทรวงสาธารณสุขตามนัยของมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ และแม้กระทรวงสาธารณสุขจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูสภาพแหล่งน้ำก็เป็นเพียงผลต่อเนื่องอันเกิดจากกากระทำที่มีได้ "ทำต่อ" กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุขจึงมิใช่ผู้ถูกกระทำละเมิดตามนัย มาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทั้งในขณะที่เกิดเหตุพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 อันกำหนดให้ บุคคลต้องรับผิดชอบในทางแพ่งในกรณีดังกล่าวยังไม่มีผลใช้บังคับ ฉะนั้น กระทรวงสาธารณสุข จึงไม่อาจเรียกร้องค่าเสียหายในกรณีที่ทำหรือนี้ได้ 21

2. เนื่องจากบุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็สามารถใช้อำนาจของแผ่นดินเพื่อประโยชน์ของตนได้เท่าที่ยังครอบครองอยู่ ดังนั้น จึงก่อให้เกิดการหวงกันอำนาจอธิปไตยของแผ่นดินเพื่อประโยชน์ส่วนตนมากขึ้น อันเป็นการขัดต่อหลักเกณฑ์ในเรื่องของการใช้ประโยชน์ร่วมกัน และผู้หวงกันเหล่านี้ กลับมีสิทธิฟ้องขับไล่ผู้ครอบครองการครอบครองของตน ไม่ว่าจะสามารถใช้ประโยชน์ในอำนาจอธิปไตยของแผ่นดินได้คุ้มค่าหรือไม่ก็ตาม ซึ่งไม่ใช่กรณีที่เหมาะสม กับสถานะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีความจำกัดอยู่ในขณะนี้ โดยเฉพาะในกรณีที่มีการจ้างให้มีการครอบครองแทนบุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์หรือการพัฒนาที่ดิน

3. แม้หน่วยงานของรัฐ จะมีหน้าที่ควบคุมดูแลอำนาจอธิปไตยของแผ่นดิน แต่โดยสภาพบางประการ ทำให้เกิดความสับสนขึ้นว่า ใครเป็นผู้มีหน้าที่อย่างแท้จริง หรือบางกรณีไม่มีผู้มีหน้าที่ดูแล ก่อให้เกิดการปล่อยปละละเลยในการป้องกันการรุกรานเพื่อประโยชน์ส่วนตน และมีผลทำให้อำนาจอธิปไตยของแผ่นดินถูกทำลายไปโดยไม่อาจแก้ไขได้ อำนาจอธิปไตยของแผ่นดินบางประเภทก็ถูกเอกชนเข้าครอบครองและสร้างหลักฐานเท็จ เพื่อนำไปจำหน่ายจ่ายโอนออกไป

21 จิตติ เจริญผา "ภาวะน้ำเสียในลำน้ำพอง ชี มูล," วารสารอัยการ 515 ฉบับที่ 178 (ธันวาคม 2535) : 48 - 52 .

4. สาธารณสมบัติของแผ่นดินที่หน่วยงานราชการได้ถอนสภาพและเวนคืน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ เช่น จัดเป็นเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม เป็นต้น เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องการประสานงานของหน่วยราชการ ทำให้เขตกิจกรรมบางประเภทซึ่งอาจก่อให้เกิดมลพิษได้ตั้งอยู่ในเขตอนุรักษ์ธรรมชาติ ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นโดยไม่อาจแก้ไขได้ ตัวอย่างเช่น การอนุญาตของกรมเจ้าท่า ที่อนุญาตให้มีการจัดตั้งโรงงานผลิตโซลเวนท์ของ บริษัท สีซิง สยามโซลเวนท์ จำกัด รวมถึงการอนุญาตให้เอกชนระเบิดหินบนเกาะเพื่อนำไปสร้างท่าเรือที่แหลมฉะบัง ในบริเวณเกาะสีซิง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเกาะดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ รวมถึงมีโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ และการทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่สำคัญ²²

5. เนื่องจากสาธารณสมบัติของแผ่นดินหลายประเภทมีลักษณะเป็นสิ่งแวดล้อมประเภทหนึ่ง ตัวอย่างเช่น แม่น้ำที่ประชาชนใช้ร่วมกัน ถนนหนทาง ป่าไม้ ซึ่งรัฐในฐานะตัวแทนของประชาชนเป็นผู้ดูแลรักษา แต่ในบางขณะตัวแทนเหล่านั้นได้ใช้อำนาจเกินขอบเขตไป ดังนั้น ในทางทฤษฎี จึงได้มีการพัฒนาสิทธิขึ้นมาอีกประเภทหนึ่งซึ่งเรียกว่า "สิทธิมนุษยชน" โดยถือว่าเป็นสิทธิอย่างหนึ่งที่ประชาชนมีขึ้นเพื่อกำหนดขอบเขตแห่งอำนาจของบุคคลเหล่านั้น ซึ่งต่อมาได้ขยายขอบเขตให้ประชาชนสามารถเรียกร้องต่อรัฐให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ประชาชนมีหลักประกันขั้นต่ำสุดที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคม ซึ่งสิทธิประการหนึ่งในสิทธิหลายประเภทนั้น ก็คือ "สิทธิในสิ่งแวดล้อม" นั่นเอง ซึ่งรัฐมีหน้าที่จะต้องรับภาระดำเนินการจัดให้มีหลักประกันดังกล่าวแก่ประชาชนของรัฐ²³ ซึ่งโดยหลักการแล้วสิทธิเหล่านี้ย่อมไม่อาจถือได้ว่าเป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นไปตามแนวความคิดในเรื่อง "Public Trust Doctrines" ซึ่งถือกันว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่และมีโอกาสใช้ทรัพยากรและธรรมชาติที่มีคุณภาพดีโดยเสมอกัน หลักการดังกล่าวนี้ได้ปรากฏหลักเกณฑ์ไว้หลายแห่ง อาทิ The National Environmental Policy Act (NEPA) ของสหรัฐอเมริกา African Charter on Human and Peoples'

²² ณรงค์ ใจหาญ, "มาตรการทางกฎหมายในการจัดการและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเกาะสีซิง," วารสารนิติศาสตร์ 22 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2535) : 271.

²³ วีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 4-6 และ 53-54.

Right, The Fundamental Law to Prevent Public Nuisance, 1967 amended in 1970, 1971, 1973, 1974 and 1983 ของญี่ปุ่น ซึ่งในข้อเท็จจริงแล้วระบบตุลาการของญี่ปุ่นได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้แล้ว ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 ในกรณีสิทธิในแสงอาทิตย์ระหว่างมิตามุระ และซูซูกิ (Mitamura VS. Suzuki)²⁵ ซึ่งสิทธิเหล่านี้ เป็นสิทธิที่ไม่ได้ขึ้นตรงต่อวัตถุประสงค์ สิทธิ ซึ่งมีลักษณะเป็นทรัพย์สิน เช่นเดียวกับสิทธิในทรัพย์สินทั่ว ๆ ไป ดังนั้น จึงไม่อาจใช้เกณฑ์เดียวกับสิทธิในทรัพย์สินตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันได้ ในลักษณะของการใช้สิทธิ การหวงกัน หรือการแสดงเจตนาเป็นเจ้าของในลักษณะของการขัดถือเพื่อตนได้ เพราะทรัพย์สิน สาธารณะทั่วไปในกรณีที่ได้รับความสะดวกที่ไม่สามารถได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ สามารถจะ แก้ไขได้ด้วยหลักเกณฑ์ทางกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในเรื่องเหตุเดือดร้อน รำคาญ หรือในเรื่องละเมิดสำหรับการใช้สิทธิเกินส่วนเท่านั้น ซึ่งย่อมไม่เป็นการเพียงพอที่จะ สามารถใช้ในกรณีการป้องกันและลดปัญหามลพิษได้โดยตรง เนื่องจากโดยสภาพของกฎหมายที่ไม่ ได้มีเป้าหมายที่จะจัดการแก้ไขปัญหามลพิษ แต่มีขึ้นเพื่อการแก้และบรรเทาปัญหาสำหรับ ปัจเจกชนเท่านั้น

ดังนั้น เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหามลพิษที่เกิดจากข้อจำกัดข้อกฎหมายที่จำเป็นจะต้องรักษาและเคารพหลักเรื่องกรรมสิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชน จึงมีความจำเป็นจะต้องหาแนวทางอื่น ๆ ขึ้นมาเพื่อรองรับแนวความคิดในการควบคุมและป้องกันมิให้ปัญหามลพิษเกิดการกระจาย และขยายตัวออกไปมากเกินควร ซึ่งจะศึกษาเป็นบทต่อไปว่าในทางเศรษฐศาสตร์ มีแนวความคิด ในการแก้ไขปัญหามลพิษอย่างไร

²⁴ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ, รายงานผลงานวิจัย การศึกษาความเป็นไปได้ในการ จัดตั้งกองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ, หน้า 95. อ้างถึงใน William H. Rodgers, Jr., Environmental Law, p. 171.

²⁵ เรื่องเดียวกัน., หน้า 92. อ้างถึงใน Julian Gresser, Koichiro Fujikure and Akio Morishima, Environmental Law in Japan, (London : The MIT Press, 1981), pp. 146-147.